LUND UNIVERSITY

Några bilder av Fakirens fader

Tersmeden, Fredrik

Published in:
Fakirenstudier

2011

Link to publication

Citation for published version (APA):
Tersmeden, F. (2011). Några bilder av Fakirens fader. I S. Andreasson, & I. Börjesson (Red.), *Fakirenstudier* (Vol. XXV, s. 32-41). Fakirensällskapet.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Några bilder av Fakirens fader

Fredrik Tersmeden

Den egentliga upprinnelsen till denna artikel är fyndet av ovan återgivna fotografi, vilket relativt nyligen hittats i Lund i Akademiska Föreningens arkiv.

Fotografiet i fråga är taget av ingen mindre än den kände hov- och Göteborgsfotografen Aron Jonason – för sin rappa och fyndiga tungas skull känd som kung Oscar II:s "storvitsir" – och ingår i ett album av den fason som torde ha varit mycket typisk i det sena 1800-talets borgerliga svenska hem: mellan vadderade konstläderklädda pärmar sitter ett antal styva kartonnerade blad med insticksfickor för porträttfoton i så kallat visitkortsformat. Just detta album har tillhört en Mina Sivardsson, vilken med elegant piktur skrivit sitt namn samt årtalet 1885 på dess försättsblad. Fru eller fröken Sivardsson har dock inte bara skrivit sitt eget namn. Till skillnad från många andra album

av den här typen, där idel anonyma avbilder av vad som en gång varit någons kära vänner och släktingar blickar mot den sentide betraktaren, har detta albums ägarinna (och kanske även någon eller några andra personer; handstilarna synes variera) nogsamt noterat namnen på i princip alla de personer vars konterfej här återfinns. Därför kan vi med säkerhet säga att fotografiet ovan visar "Kronouppbördskassör Svensson". Därifrån har den fakirenkunnige inte svårt att lägga till förnamnet: Mårten som i Mårten Svensson, Axel Wallengrens far.

Även alldeles utan anteckning om namnet hade man dock nästan kunnat ana detta. Dragen i sin helhet – det långsträckta ansiktet, den långa, nästan litet konkavt svängda näsan och det framskjutande hakpartiet – är närmast komiskt lika Wallengrens. Mårten Svensson torde aldrig ha behövt sväva i tvivelsmål om sin äldste sons äkta börd.

*

Att Axel Wallengren till det yttre bråddes på sin far kan således konstateras. Gjorde han det även i annat? I de kortare biografiska skisser av Wallengrens liv som publicerats kan man inte säga att frågan egentligen ägnats något större intresse, och detta trots att Wallengren ända fram till sitt trettionde levnadsår – med kortare avbrott – bodde hemma hos fadern på Tomegapsgatan. De miljömässiga influenser som framhållits som formande för Wallengren är i regel snarare studentlivet och tidens allmänna estetiska, filosofiska och litterära strömningar. Har man på något sätt lyft fram föräldrarnas inverkan på Axel och hans syskon är det snarast modern som omnämnts, dels för att hon kom från en släkt av delvis färgstarka och originella personligheter, men också för det att det var hon som i familjen förde in den fatala benägenheten för tuberkulos: hon skördades själv härav 1879. Då var Axel dock endast fjorton år gammal, och rimligen bör fadern som fanns kvar under hela hans återstående levnad ha haft möjlighet att utöva ett större inflytande på honom. Att ett sådant inflytande verkligen också förelåg mer än antyds i en korrespondens på 1920-talet mellan två av Axels yngre syskon, brodern Sigfrid och systern Tina, vilken meddelats av Nils Stjernquist i *Fakirenstudier V*. Sigfrid skriver där till systern att "[d]et är alldeles oriktigt att söka källan till hans humor endast på

Wallengren-sidan [...] Åtskilligt av vad som är det originella i Axels humor har han från far."
Faderns humoristiska ådra har även vitsordats av Axels kusin, Waldemar Bülow, vilken beskrivit Mårten Svensson sålunda:

> [...] fadern, en högväxt, ståtlig man, var en plikttrogen och arbetsam tjänsteman, en mönstergill familjefar, konservativ samt i besittning av en mycket utpräglad och originell humor, vilken under hans hälsas dagar tog sig ständiga och mycket roliga uttryck. Han författade goda tillfällighetsdikter, var stor ungdomsvän och förstod förträffligt att umgås med de unge; hemmet var i hög grad gästfritt.

Den mönstergille familjefadern var dock inte bara humoristisk och gästfri utan även ordningsam och moralisk. Fakirenkännaren Hans Küntzel – som på 1920-talet träffade såväl Bülow som en del av Wallengrens syskon – ger följande bild av fadern:

> Han skildras som en högrest, ståtlig man av borgaretyp. Rättrådig och med stränga moraliska grundsatser gav han sina barn en vårdad uppfostran. [- - -] Under den senare uppväxttiden och till och med under de första studentåren behandlades Axel alltjämt som minderårig och fick i faderns närvaro avhålla sig från bruket av alkohol och nikotin.

På de sistnämnda punkterna konstaterar Küntzel att sonen senare skulle ta skadan igen rätt så häftigt under sin "Sturm und Drangperiod". Annars förefaller dock Axel att i rätt hög utsträckning ha sökt vara fadern till lags. Det var inte minst för dennes skull han gjorde sina förtvivlade försök att få ihop en juridisk examen som han egentligen inte alls själv hade håg för. Nils Palmborg har också visat på hur Wallengren i sina brev till fadern från Stockholm respektive Berlin konsekvent tecknar en mycket ljusare bild av sin tillvaro än vad han gör i parallella brev till jämnåriga vänner.

En fin liten ögonblicksbild av relationen mellan far och son får man i Paul Rosenius självbiografiska roman *De unge gubbarne*. I en kort scen anar man "två huvuden" hos Axel visavi fadern: såväl vänskaplig förtrolighet som en vilja att leva sitt eget liv i den delade bostaden:

> I tamburen mötte de Axels far, en lång och groft byggd man, som hade en apoplektisk ansiktsfärg och gick mycket rak. Han talade i korta satser, med en skroflig basröst men med ett mildt tonfall. "God dag, Johan, hur är det med dej, Axel, har ni vatt ute och promenerat? Cavallin och Cederlund ha vatt och sökt dej, Axel, de skulle titta hit litet senare, sa' de."
>
> Axel utbytte några ord med fadern, rätt förtroligt, men synbarligen angelägen att komma ifrån. "Du går väl inte ut i kväll," kom det efter sonen, när han, tre afsatser i taget, klef upp för vindstrappan. "Här kommer farbror Emil och moster Ida i kväll." "Jag vet inte säkert," svarade Axel, vände sig om ett ögonblick och skyndade vidare, följd af Skogman, upp på vinden och in i sitt rum.

(Rosenius använder sig i romanen av en blandning av riktiga namn och pseudonymer. Medan Axel [Wallengren] och Cavallin [Clemens eller Hans; båda tillhöriga "gubbarnas" krets] går under sina egna namn så står Johan/Skogman för Rosenius själv och Cederlund för Sven Åkerlund, senare läkare i Halmstad. Scenen skall utspela sig 1884.)

Ovan har olika sidor av Mårten Svenssons kynne och karaktär framskymtat: plikttrogen tjänsteman och rättrådig borgaretyp men uppenbarligen också humorist och ungdomsvän. Skall man i efterskott sammanfatta hans levnadsbana i ett ord är det dock ett annat begrepp som snart kommer för en: klassresenär. För även om Mårten kanske inte likt Carl XIV Johan på sin dödsbädd kunde hävda att "ingen har fyllt en bana liknande min" så får man ändå konstatera att han tog sig långt från en enkel utgångspunkt.

Hans vagga stod i Östra Tommarp på Österlen där hans förfäder alla synes ha varit bönder, väl förankrade i myllan så långt tillbaka kyrkböcker finns tillgängliga. Född på juldagen 1831 hade eller fick Mårten inte mindre än fem helsyskon och fyra halvsyskon. Hemmet var knappast rikt och någon möjlighet till högre utbildning gavs definitivt inte. Redan vid tolv års ålder var det definitivt slut med skolan för unge Mårten som i stället flyttade till Lund (eventuellt lockad härtill av sin äldre bror Lars) för att börja arbeta i butik. Men på något sätt måste bondpojken från Tommarp ha visat en begåvning för skrivarbete, ty efter några år hade han i stället fått tjänst som skrivare hos Lunds dåvarande magistratssekreterare Göransson. Och

på den posten fäste ynglingen "genom sin ovanliga ordentlighet och pålitlighet [...] magistratens uppmärksamhet vid sig och erhöll snart det ena uppdraget efter det andra".

Om dessa uppdrags närmare beskaffenhet är det åter Waldemar Bülow som kan berätta. Den genealogiskt intresserade Bülow lät nämligen åren kring sekelskiftet trycka upp och inom släkten distribuera ett i delar utgivet "släktregister" med detaljerade biografiska data om sina anförvanter, däribland Mårten Svensson. Den av Bülow återgivna svenssonska meritförteckning är lång som ett godståg men likväl värd att återgiva i sin helhet, inte bara för att göra bilden av Fakirens far mer fullödig utan också som ett – antagligen inte ovanligt – exempel på det omfattande "mångsyssleri" som man inom offentlig förvaltning kunde ägna sig åt vid denna tid, inte minst i början av sin karriär:

> Erhöll 1852 förordnande att bestrida exekutionsförvaltarebefattningen i Lund; förordnades den 21 Febr. 1853 ytterligare att samma tjänst tills vidare förestå, hvarefter densamma med kortare mällanrum af honom bestreds tills i December 1860, då han på begäran erhöll entledigande; antogs den 23 Januari 1854 till notarie och uppbördsman vid Lunds auktionskammare, hvarmed han fortfor till slutet af 1860; förordnades den 23 Januari 1854 att tills vidare på eget ansvar i stadsnotariens ställe föra rådstufvurättens och magistratens brefdiarium samt författa och expediera nämda ämbetsmyndigheters bref, från hvilket förordnande han i Juni månad 1858 begärde entledigande; förordnades den 21 Juni 1857 af generaltullstyrelsen att under tre veckor vara tullkammarföreståndare i Lund; antogs samma år af styrelsen för statens södra stambana till extra kassör, i hvilken egenskap han under ett års tid, tills befattningen indrogs, omhänderhade och redogjorde för en betydlig uppbörd; antogs den 8 September 1857 till sekreterare hos Lunds sundhetsnämd, med hvilken befattning han fortfor till slutet af år 1874; förordnades den 8 Augusti 1859 af justitiekanslersämbetet att under sex veckor bestrida stadsfiskalstjänsten i Lund, hvilken befattning han, i följd af innehafvarens frånfälle, vidare efter förnyadt förordnande förestod till slutet af Mars 1860; förordnades den 4 April 1860 att tills vidare på eget ansvar förestå förenade kronouppbörds- och stadskassörs-, stadsbokhållare- och exekutionsförvaltare-befattningarna i Lund, hvilket förordnande af honom innehades till den 10 Mars 1862, utom i hvad detsamma afsåg uppbörd och redovisning af stadens enskilda medel, hvarmed drätselkammaren vid sistnämda års ingång fick befattning; blef den 9 Dec. 1861 af drätselkammaren i Lund förordnad att tillsvidare vara dess kamrerare och sekreterare, hvarmed han fortfor till den 1 April 1862, då han begärde entledigande; utnämdes den 10 Mars 1862 till kronouppbördskassör i Lund, hvilken tjänst han till sin död innehade; utnämdes likaledes den 10 Mars 1862 till exekutionsförvaltare i Lund, hvilken befattning han innehade till slutet af 1873, då han på begäran erhöll entledigande; antogs den 16 Okt. 1862 af kon. bef.-hafvande i Malmöhus län att förrätta mantals- och skattskrifningarna i Lund, – i st. f. häradsskrifvaren i Torna härad, hvilken på begäran blifvit för alltid därifrån befriad –, och innehade detta uppdrag till sill död; förordnades d. 6 April 1864 af generaltullstyrelsen och antogs den 11 Maj 1864 att bestrida befattningen såsom tullvärkets ombud i Lund; antogs den 15 Juni 1864 till sekreterare hos Lunds stadsfullmäktige, hvilken befattning han innehade till den 1 December 1894; antogs i Nov. 1867 af vederbörande direktion till protokollförare och bokhållare vid Räddningsinstitutet och Malin Gyllenkrooks vårdanstalt i St. Råby, hvilken befattning han innehade tills den med slutet af år 1868 indrogs.

Härförutom förestod Mårten Svensson vid flerfaldiga tillfällen mällan åren 1853 och 1860 på kortare tider stadskassörs- och stadsbokhållarebefattningarne i Lund; var i nitton års tid, i följd at kon. befallningshafvandes särskilda förordnanden, tillsyningsman vid bränvinsdestilleringsvärken i Lund; bestred vid åtskilliga tillfällen under kortare tider stadsfiskalstjänsten härstädes, äfvensom sekreterarebefattningen vid drätselkammaren; innehade under flera år förordnande att såsom ordförande deltaga uti öfverläggningar och beslut rörande sådana ärenden, som i öfverensstämmelse med k. m:s reglemente för trafiken på statens järnvägar kunnat vid Lunds järnbanestation till godemäns pröfning och afgörande hänskjutas; var under en följd af år rättens ombudsman i konkursmål, som vid Lunds rådstufvurätt anhängiggjorts; innehade under tiden 30 Juli 1876 – utgången af år 1878 befattning som ledamot i Lunds stads byggnadsnämd; var med början af 1878 ledamot af Lunds stads fattigvårdsstyrelse; blef den 13 Sept. samma år utsedd till styrelsens vice ordförande samt den 19 Dec. s. å. vald till styrelsens ordförande, hvilket förtroendeuppdrag han innehade till den 31 Dec. 1889, då han från styrelsen afgick; var under tiden 7 Juli 1884 till 1893 års slut ledamot af styrelsen för Sparbanken i Lund; var i Lunds stads

understödsförening revisor under åren 1869-72, styrelseledamot 17 Mars 1873 – 19 Mars 1888 och härunder v. ordf. och protokollförare sedan den 9 Juli 1878; var i Skånska brandstodsförsäkringsinrättningen ombud vid allmänna extra sammankomsten den 15 Nov. 1881 och revisor under åren 1883-1896 samt revisor i Skånska städernas brandstodsförening till försäkring af lösegendom åren 1883-1886; biträdde vid flerfaldiga tillfällen Rådstufvu-Rätten och Magistraten i Lund såsom adjungerad ledamot.

Med ett CV som detta är det inte konstigt att de minnesrunor som publicerades vid Mårten Svenssons död huvudsakligen fokuserade på "det utomordentligt omfångsrika arbete, som bildat den nu aflidnes lifsgärning". I runorna talas om hans "outtröttliga arbetsförmåga"och om "sträfsamt, självfuppoffrande arbete", men påpekas också att dessa insatser inte bara gjordes inom ramen för hans formella tjänster:

> [...] och den tid, som de offentliga uppdragen lämnade honom öfrig, blef i många fall hårdt anlitad af enskilda, som sökte hans erfarna, alltid lika beredvilliga råd och dåd i angelägenheter af den mest skilda art. Stadskassör Svensson blef också härigenom snart nog en kännare som få af lokala förhållanden så att enbart hans lokal- och personkännedom var för beredningar, komitéer [sic!] och hvarjehanda institutioner af oumbärligt värde.

Också om den döde som privatperson var omdömena samstämmigt positiva. *Lunds Dagblad* beskrev honom som "[e]n man af den gamla stammen i ordets allra bästa bemärkelse, en ärans man som få, en hjärtats man", vilken skulle lämna efter sig en lucka "mycket svår att fylla". *Folkets Tidning* å sin sida (som vi i och för skall komma ihåg redigerades av Waldemar Bülow och därför kanske inte kan ses som odelat objektiv) talade om "den aflidnes humana tillmötesgående, hans redliga vilja, hans goda hjerta och hans stora förmåga.

Så skildrades alltså Mårten Svensson i ord av sin samtid. Men låt oss för en stund återvända till det inledande fotografiet signerat Aron Jonason. Detta är det hittills bästa och tydligaste konterfej av Mårten Svensson som författaren till denna lilla uppsats har sett, och honom veterligen har det aldrig tidigare publicerats. Ett par andra bilder av Svensson finns dock sedan tidigare spridda i tryckt form. Det ena är

ytterligare ett porträttfoto, vilket ingår i Waldemar Bülows ovannämnda släktregister. Liksom Jonasons porträtt är det en bröstbild med motivet avbildat en face tittande mot vänster, och över huvud taget är Svensson här i pose, anletsdrag och frisyr sig närmast identiskt lik från Göteborgsfotot. Skillnaderna ligger i stället i att han på Bülows bild bär frack och det riddartecken av Vasaorden som han erhöll primärt för sina insatser som ordförande i fattigvårdsstyrelsen (att han även framstår som något mörkhårigare får nog främst skrivas på reproduktionsteknikens konto).

Slutligen finns en akvarellerad teckning av Svensson i helfigur, utförd av Håkan Gillberg, en konstnärligt lagd lundajurist. Bilden, vilken tidigare återgivits i Fakirensällskapets facsimilutgåvor av *En hvar sin egen professor*, är en profilstudie av herr kronouppbördskassören på promenad i cylinderhatt, lång rock och spatserkäpp. Bilden konfirmerar *Folkets Tidnings* beskrivning av Svensson som den "reslige mannen", men då man jämför den med samma konstnärs likartade porträtt av sonen Axel framstår denne om möjligt som än mer reslig. Den stolta hållningen har far och son dock gemensam även om den förre kombinerar den med en påtaglig rondör – "en lång och groft byggd man" som Rosenius skriver.

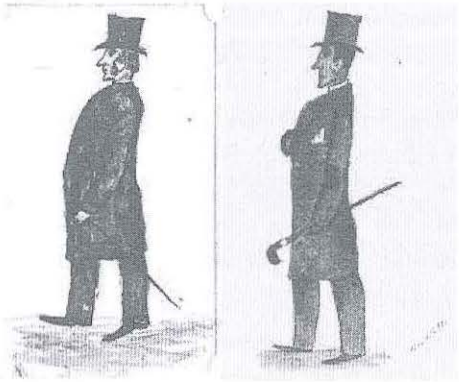

Håkan Gillbergs teckningar av Mårten Svensson och sonen Axel Wallengren.

När är fotografierna av Mårten Svensson tagna? För båda finns ett "terminus post quem". Sin Vasaorden fick Svensson 1886, så bilden i släktregistret kan inte vara tagen tidigare än detta år. På fotot från Göteborg finns visserligen inget ordenstecken att utgå från men på dess baksida finns i gengäld angivet att Jonasons ateljé blivit "prisbelönt i Köpenhamn 1888". Med andra ord måste Mårten Svensson vara minst 55 respektive 57 år gammal på dessa båda bilder. Med tanke på att även människor i icke särskilt framskriden medelålder ofta – med vår tids mått – ser tämligen ålderstigna ut på 1800-talsfotografier framstår Svensson såsom "för sin tid" välbevarad, med vare sig påtagliga rynkor eller alltför grånat hår. Dock hade han när bilderna togs på sin höjd dryga tio år kvar att leva, av vilka de sista åren skulle präglas av en serie slaganfall och ett successivt "aftynande" som tvingade honom till tjänstledighet. Den 27 februari 1898 avled han.

Det är knappast alltför djärvt att hävda att Mårten Svensson med alla sina uppdrag brände sitt ljus i båda ändarna, och även den samtida pressen talade om hur slutligen "[ö]fveransträngning bröt [...] den af alla lundaboar välkände reslige mannens krafter". Att sonen Axel – först genom sina misslyckade studier och ekonomiska problem samt senare genom sin förtida död – bidrog till att lägga sten på den börda som lade även fadern i graven låter sig också lätt antagas.

Mårten Svenssons begravning – om något – visar vilken aktad ställning han hade i staden Lund. Vid begravningsgudstjänsten i domkyrkan närvarade inte bara släkt och vänner utan tillika talrika representanter för magistrat, stadsfullmäktige och även universitetet – däribland den tidigare rektorn och akademiledamoten Gustaf Ljunggren. Kontraktsprost Edestrand i Gudmuntorp och rådman Brink i Lund – som inom kort skulle bli stadens borgmästare – var prestaver, och själva ceremonin förrättades av dubbla officianter: såväl stadskomminister Thynell som domprost Pehr Eklund, av vilka den senare höll "ett gripande griftetal". Uppenbarligen på distans medverkade även författaren och tidningsmannen Henrik Wranér. Han hade på 1880-talet varit redaktör för tidningen *Nya Lund* där bland annat Axel fått en del texter publicerade. Nu hade han flyttat norröver men sände från sin nya vistelseort en kondoleansvers till den döde, vari även den avlidne sonen inbegreps:

Du hjertevarme vän sen många år!
Från fjerran ej jag kransa kan din bår –
Men tack för hvarje minnesfager stund
Med dig och Axel i det gamla Lund!
En bättre vän än dig jag aldrig fann –
Hvem var som du i hvarje tum en man?

Skall man döma efter dessa ord bör det inte ha varit alltför lätt för envar att bli sin egen Mårten Svensson!

Referenser

Sven Bjerstedt: "Fakirens fäderne" i *Fakirenstudier XV* (Lund 2000)
Waldemar Bülow: *Släktregister – Nionde manuskriptet* (Lund 1900)
Waldemar Bülow: "Axel Wallengrens sextioårsdag" i *Lunds Dagblad* den 27 januari 1925 (omtryckt i *Fakirenstudier XV*, Lund 2000)
Hans Küntzel: "Axel Wallengren – en studie" i Axel Wallengren: *Samlade skrifter*, del 1 (Stockholm 1923)
Nils Palmborg: inledning till Axel Wallengren: *Brev från Berlin 1895-1896* (Malmö 1984)
Paul Rosenius: *De unge gubbarne* (Stockholm 1909)
Nils Stjernquist: "Den fakiriska familjen" i *Fakirenstudier V* (Lund 1990)
Dödsruna och begravningsreferat i *Folkets Tidning* 28 februari resp 4 mars 1898
Dödsruna i *Lunds Dagblad* 28 februari 1898